

ואם תחתיה תעמוד הבהרת" (ויקרא יג, כג), הרי שלשון "תחת" משמש כמובן של הישארות דבר במקומו. וכן הוא עיקרה של התפסת התמורה שאף שבהמת החולין מתקדשת בה, קדושת בהמת ההקדש עומדת במקומה. ולשון דאחולי [של חילול, החלפת הדבר] – דכתיב [שכן נאמר]: "תחת הנחשת אביא

זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחושת ותחת האבנים ברזל" (ישעיה ס, יז), הרי שמשמשת הלשון "תחת" כמובן של החלפת הדבר בדבר אחר. והלכך [ומשום כך] נקבע מובנה על פי הנסיבות שבהן היא נאמרה. ולכן, גבי [אצל, בענין] קדשי מזבח, דעבדין [שעושים] תמורה – לישנא דאתפוסי [לשון התפסה] הוא. ואילו גבי [אצל, בענין] קדשי בדיק הבית, דלא עבדין [שאינן הם עושים] תמורה – לישנא דאחולי [לשון חילול] הוא. אמר רבא: אפילו בקדשי מזבח, שדינא שהם עושים תמורה, פעמים משכחת לה לישנא דאחולי [מוצא אתה כי לשון "תחת" לשון של חילול] הוא. ומסביר את דבריו: כגון שהיה קרבן ההקדש בעל מום, שאין הוא עומד להקרבה אלא לפדיון, והמיר עליו בהמת חולין בלשון "הרי זו תחת זו" – אף שחל דין התמורה, שהרי אף שהיא בעלת מום מכל מקום קדושה היא בקדושת מזבח וראויה לעשות תמורה, ואף על פי כן הריהי מתחללת בלשון זו. אמר רב אשי: אפילו באופן זה שהביא רבא, שהיה קרבן ההקדש בעל מום נמי משכחת לה לישנא דאחולי, ומשכחת לישנא דאתפוסי [גם כן, יש ומוצא אתה שהיא משמשת בלשון חילול, ויש ומוצא אתה שהיא משמשת בלשון התפסה]. ומפרט את דבריו: אם אמר "זו תחת זו" כאשר ידו היתה מונחת אקודש [על בהמת הקודש] – לשון חול הוי [הריהו], שהרי ניכרים הדברים שכוונתו שבהמת ההקדש תתחלל על בהמת החולין. ואם אמר "זו תחת זו" כאשר ידו היתה מונחת אכול [על בהמת החולין] – לשון קודש הוה [הריהו].

שהרי ניכר הדבר שכוונתו שבהמת החול תתקדש בקדושת בהמת ההקדש. ועוד באותו ענין בעי [שא?] אביי: היו עומדות לפניו שתי בהמות של קדש שהן בעלות מום, ושתי בהמות של חולין תמימות, ואמר "הרי אלו תחת אלו", בלא שהניח ידיו על אלו או על אלו, מהו הדין? וצדדי השאלה: מי [האם] אמר (התכוון) בכך לאתפוסי [להתפוס] את קדושת שתי בהמות ההקדש על שתי בהמות החולין, מדין התמורה – ולקי [ולוקח] הוא פעמיים מלקות על כך, כשאר הממירים שלוקים. או דלמא [שנא]: כיון שיתכן שלחלל את בהמת ההקדש בעלת המום על בהמת החולין הוא מתכוין, שכן כלל הוא כי כל היכא דאיכא היתרא [היכן שיש אפשרות שיעשה הדבר בהיתר] ואפשרות שיעשה הדבר באיסור – לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא [אין אדם עושה אחרת, ואף כאן לא היתה כוונתו אלא לחלל את שתי בהמות ההקדש, ואין הוא לוקה על כך?]

והוסיף אביי ושאל: ואם תמצני [תוציא] לומר כי כל היכא דאיכא היתרא, לא שביק איניש ועביד איסורא [היכן שיש אפשרות שיעשה הדבר בהיתר] ואפשרות שיעשה הדבר באיסור – לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא [אין אדם עושה אחרת, ואף כאן לא היתה כוונתו אלא לחלל את שתי בהמות ההקדש, ואין הוא לוקה על כך?]

זהו הוה מצי למימר בקיצור: בעלת מום תחת בעלת מום לאחולי, או דלמא הא נמי לאתפוסי? ופירש רש"י: דבעלת מום תחת בעלת מום לא תפיס, דאין רע עושה תמורה ברע, דדוקא טוב ברע או רע בטוב עושה תמורה, אבל רע ברע – לא. ולא נהירא, דזה לא מצינו. ועוד: דאדרבה משמע לעיל בפרק קמא (ט, א), דרע ברע תפיס, דאמר לעיל: אם כן נימא קרא "טוב ברע או רע [בן]", משמע דרע ברע תפיס. מיהו, כל השיטה דהכא משמע כפירוש רש"י. דבנימא דלעיל נמי נקט שתי בהמות של חולין תמימות, ולא נקט בעל מום. ורבינו יצחק פירש: דרע ברע נמי חילל תמורה עליה, מיהו יש לנו לומר טפי לאחולי מלאתפוס, דלמא יתפיס: מאחר דאינו מעלה אותה, דגם זאת אינה ראויה להקרבה.

והוסיף אביי ושאל: ואם תמצני [תוציא] לומר כי כל היכא דאיכא היתרא, לא שביק איניש ועביד איסורא [היכן שיש אפשרות שיעשה הדבר בהיתר] ואפשרות שיעשה הדבר באיסור – לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא [אין אדם עושה אחרת, ואף כאן לא היתה כוונתו אלא לחלל את שתי בהמות ההקדש, ואין הוא לוקה על כך?]

והוסיף אביי ושאל: ואם תמצני [תוציא] לומר כי כל היכא דאיכא היתרא, לא שביק איניש ועביד איסורא [היכן שיש אפשרות שיעשה הדבר בהיתר] ואפשרות שיעשה הדבר באיסור – לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא [אין אדם עושה אחרת, ואף כאן לא היתה כוונתו אלא לחלל את שתי בהמות ההקדש, ואין הוא לוקה על כך?]

בעלת מום). מכל מקום אין הוא רוצה באיסור נוסף של המרה, והרי זה בכלל "כל היכא דאיכא היתרא" וכו'. אכן לשיטת האחרונים (מני"ח) הסוברים שבתמורה אין איסור זה של הקדשת בעל מום, יש להעמיד שלא ידע כלל מאיסור זה (חזו"א), ויש שאמר כי באופן זה של חילול, כשלא חילל על בהמה כדי להקרבה אלא כדי שתהא קדושה לדמיה – אין הוא עובר בכך על איסור זה, שהרי לא קלקל דבר במעשהו זה, כיון שגם הראשונה היתה עומדת להיפדות, ועתה השנייה עומדת לכך (אבי עזרי. אור שמח. יוסף דעת).

אורה ההלכה
כגון שהיה הקדש בעל מום היו לפניו בהמת קדשי מזבח שנפל בה מום ובהמת חולין, ואמר "הרי זו מחוללת על זו" – הרי זו נפדית ויוצאת לחולין. כרבא. (ראה רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ז ה"ט).

ידו אקודש חול הוי, ידו אכול קודש הוה – היו לפניו שתי בהמות, אחת של חולין ואחת של הקדש שנפל בה מום, והניח ידו על בהמת החולין ואמר "הרי זו תחת זו" – הרי זו תמורה, ולוקה. הניח ידו על בהמת ההקדש ואמר "הרי זו תחת זו" – אין זו תמורה, אלא בכך חיללה על בהמת החולין, והריהו כפודה בעלת מום בבהמה זו. כרב אשי. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"ב ה"ב).

היו לפניו שתי בהמות של קודש ואחת מהן בעלת מום ושתי בהמות של חולין וכו'. היו לפניו שתי בהמות של הקדש ואחת מהן בעלת מום, ושתי בהמות של חולין ואחת מהן בעלת מום, ואמר "הרי אלו תחת אלו" – הרי התמימה נעשית תמורת התמימה, ולוקה אחת, ובעלת המום נעשית מחוללת על בעלת המום. והטעם לכך שהשנייה אינה תמורה אלא מחוללת, הוא שמואחר ויש לפניו דרך איסור (תמורה), ודרך היתר (חילול) – חזקה היא שאין אדם מניח את דרך ההיתר, ונקט בדרך האיסור, ולכן אינו לוקה שתי מלקיות. ומאחר ונקטה הגמרא בענין בעייה זו בלשון "אם תמצני לומר", פסק הרמב"ם כלשון זה, וכדרכו בכל מקום (בס"מ). (רמב"ם שם ה"ג).

גרסות

דאחולי בכת"י: **לישנא דאחולי** ובש"י: **ומשמע לישנא דאחולי**.
והלכך בכת"י: **חסרה מילה זו**.
לישנא דאחולי הוא בכת"י: **לישנא דאחולי**.
בעי אביי התוסי' גורס: **בעי רב אשי**.

של קדש בכת"י: **של הקדש**.

מי אמר לאתפוס בכת"י: **מי אמרנו לאתפוס** הוא ובש"י: **מי אמרנו לאתפוס** מתכוין.

לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא בכת"י: ועוד, וכן בש"י נוסף: **ולאחולי הוי**.

מי אמר תמימה תחת תמימה לאתפוס בכת"י: **מי אמר תמימה לאתפוס**.
בעלת מום תחת בעלת מום לאחולי בכת"י: **בעלת מום לאחולי**.

ותרויהו לקי בכת"י: **ובש"י: ובתרויהו לקי**.

והאמר רבי ירמיה משמיה דרבי יוחנן אקרקע דחולין ורבי יונה אמר — משמיה דרבי יוחנן אקרקע. אונאה אין להן ביטול מקח יש להן — שאם נתאנה יותר משמות — חוזר, לרבי יונה קשיא לרבי יוחנן אדריז יומן. איפוך — רבי יוחנן אמר: לריך לעשות דמים — דבר תורה, ורבי שמעון נן לקיש אמר: מדנריה. הניחא — לרבי יונה דלמר: אהקדשות אמר רבי יוחנן, דיש להן ציטול מקח, ואף על גב דכתיב "אחיו", וכל שכן אקרקעות — ניחא מאי דלפכת לה. אלא לרבי ירמיה — אי לפכת לה, קשיא דרבי יוחנן אדריז יומן. אמר לך רבי ירמיה לא תיפוך — דולאי הכי הוא, כדלמר דרישא, ורבי יונה מתוך לטעמיה ומפיך לה. לא בין למר בין למר אית להו דשמואל — ואי דקמכוון לחלוני ודאי מיתחיל. כלומר, אס היה דעתו לאנות ההקדש לחלל דמייס פחותין — ודאי מיתחיל. אכל להכי אמר ריש לקיש לריך לעשות דמים דבר תורה — משום דלחיו לא מכוון לחלל דמייס פחותין, אלא סבור שיהו החולין שוין את דמי ההקדש, ורבי יוחנן סבר: נכך מתכוון לחלל. ואיבעית אימא אפילו לרבי יונה לא תיפוך — להא לרבי יוחנן וריש לקיש. ואפוא קיימי, וצייטול מקח לא איירו כלל. ודקא קשיא לך לריש לקיש ממתניתין ד"אלו דברים" — לא קשיא, דהיא פחות משמות חוזר. והכי קאמר קרא: "איש את אחיו" הוא דנשיעור שמו משלם, פחות משמות לא משלם. הא הקדש — אפילו פחות מכדי אונאה חוזר. והיינו דבר תורה דקאמר ריש לקיש לעיל. ורבי יוחנן מוקין ליה כמשמעותיה. אכל צייטול מקח לא איירי כלל רבי יוחנן, ולא תיקשי לא לרבי יוחנן ולא לרבי ירמיה. לא אמרו — אלא דשמוה צי תרי דרישא וטעו, ומו דהרי תלמא ושימויה להקדש טפי.

תוספות

בין למר בין למר אית ליה דשמואל כו' — פירש רש"י: ואי בדקא מיכוון לאחולי — ודאי מיתחיל. כלומר, אם היה בדעתו לאנות ההקדש ולחללו בדמים פחותים — ודאי מיתחיל. אבל להכי אמר רבי שמעון בן לקיש: צריך לעשות לו דמים דבר תורה — משום דלאו איהו קמיכוין לחללו בדמים פחותים, אלא סבר הוא שיהו החולין שוין דמי ההקדש. ורבי יוחנן סבר: בכך דמי מתכוון לחללו, עד כאן לשונו. וכן נפרש משמעות הלשון: "כי אמר שמואל דיעבד" — כלומר, דבר שאינו מותר לעשותו לכתחלה אלא דיעבד, וכגון שחיללו במתכוין בפחות משוין. "אבל לכתחלה" — כלומר, דבר שמוותר לכתחלה, כמו שלא נתכוין לחללו על פחות משווי, אלא כסבור היה החולין שוין דמי ההקדש, ונמצא שטעה — לא אמר שמואל בכך שיחול ההקדש עליו. "ורבי ירמיה סבר אפילו לכתחלה" — כלומר, דבר המותר לכתחלה, כגון שלא נתכוין להפחותו משווי אמר שמואל דמחולל. אבל אין לפרש כדמשמע לפום ריהטא "כי אמר שמואל" דמחולל — היינו דיעבד, אבל לכתחלה — לא, דאם כן הא דאמר [משמיה] (משמע) דרבי יוחנן בטול מקח יש להן — היינו לכתחלה, והיכי קאמר דאונאה אין להן, וכי מותר להנות ההקדש לכתחלה? ועוד: היכי קאמר רבי ירמיה אפילו לכתחלה אמר שמואל דמותר לחלל שוה מנה על שוה פרוטה. ועוד, "מחולל" דאמר שמואל משמע: דיעבד. ועוד: דאמר פרק קמא דסנהדרין (יד, ב) דבעינן לחלל ההקדש תשעה ישראל וכהן אחד, ויליף לה התם מקראי. לכך צריך לפרש כדפירש רש"י. לא אמרו אלא דשמוה בי תרי — כלומר, הא דאמרן "פחות מכדי אונאה חוזר"

("כדי אונאה"), הרי דינם של הקדשות שאפילו בפחות מכדי אונאה — חוזר, כלומר, מחזיר את ההפרש. ובענין השבת דמים להקדש, כאשר נמצא שהתחלל בפחות משווי, אמר עולא: לא אמרו שיש להשיב להקדש את ההפרש, אלא בשמוי (ששמו, העריכו את שווי) בתרי (בשנים). שרק שני אנשים הם שהעריכו, ואחר כך באו שלושה אחרים (כדין) ושמוהו ביותר,

והאמר (והרי אמר) ר' ירמיה על המשנה המונה את הדברים שאין בהם דין אונאה כי מבין כל אלה מיוחד הוא דין הקרקעות של חולין, ור' יונה אמר זאת על דין ההקדשות. ותרומיהו משמיה (שניהם בשמן) של ר' יוחנן אמרי [אמרן] זאת, שמיוחד אותו הדבר (הקרקעות או ההקדשות) בכך שאמנם דין אונאה אם היתה עד כדי שתות — אין להן, אבל דין ביטול מקח אם היתה יותר משתות — יש להם. נמצא שלדעת ר' יונה שיטת ר' יוחנן היא שיש ביטול מקח בהקדשות מן התורה, ומדוע נאמר משמו כי השבת הדמים היא רק מדברי חכמים? ומשיבים: לעולם תפרש כי מחלוקת זו של ר' יוחנן וריש לקיש היא בהפרש שיש בו כדי ביטול מקח (שתות), ואולם איפוך [הנה] את שמות האומרים את השיטות, שהדעה שיוחסה לר' יוחנן הריהי של ריש לקיש, וזו שיוחסה לריש לקיש הריהי של ר' יוחנן. ונמצא אפוא שדעת ר' יוחנן במחלוקת זו שדין השבת הדמים הוא מן התורה. ושואלים על כך: ומי מצית אמרת איפוך (והאם יכול אתה לומר שיש להנהיג את שמות בעלי השיטות? הניחא למאן דאמר [זה נוח למי שאומר, ר' יונה] את דברי ר' יוחנן (אונאה אין להם, ביטול מקח יש להם) בענין ההקדשות, ואם כן, כל שכן שכן הוא הדין אף בענין קרקעות. אלא למאן דאמר [למי שאומר, ר' ירמיה] כי דווקא בענין הקרקעות הוא שאמר ר' יוחנן שיש להם ביטול מקח, אבל בענין ההקדשות אין להן ביטול מקח, היכי איפוך להא [איך אהפוך את זה] שאמר ר' יוחנן על משנתו בדין השבת הדמים ותאמר שהנוסח הוא "דבר תורה"? ומסבירים: כך אמר ר' ירמיה: לשיטתי אכן לא תיפוך [אל תהפוך] את דברי ר' יוחנן וריש לקיש שעל משנתו, ונשאר דברי ר' יוחנן שאין דין השבת דמים מדין תורה. שכן להקדשות אין דין ביטול מקח. ור' יונה הוא שהופך שיטותיהם לטעמו ועל פי זה מתיישבת שיטתו. ומציעים בהסבר מחלוקת זו שנחלקו ר' ירמיה ור' יונה, שלדעת ר' ירמיה אין דין ביטול מקח בהקדש ולדעת ר' יונה יש דין ביטול מקח בהקדש: לימא [אמר] כי בשיטתו של שמואל קא מילגי (הם חולקים). שאמר שמואל: הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה, והרי זה הפרש דמים גדול עד מאוד — הריהו מחולל. ובכך נחלקו, שר' יונה — לית ליה [אין לו] אינו מקבל את שיטתו זו של שמואל, שסבור הוא שיש ביטול מקח להקדש. ואילו ר' ירמיה — אית ליה [יש לו] מקבל את שיטת שמואל, סבור הוא שאין דין ביטול מקח בהקדש. ודוחים: לא, אין צורך להעמיד כך את מחלוקתם, אלא בין דמר [לזכום זה] ובין דמר [לזכום זה] — אית ליה [יש לו] מקבל את שיטת שמואל, ואולם בזאת נחלקו, שר' יונה סבר: כי [כאשר] אמר שמואל את שיטתו זו — הרי זה דווקא בדיעבד (משכבר נעשה מעשה), שאם נתאנה ההקדש ביותר משמות אין המקח בטל, אבל לכתחלה — לא אמר שיהא מותר לאנות את ההקדש ביותר משמות. ואילו ר' ירמיה סבר: אפילו לכתחלה אמר שמואל שמוותר לאנות את ההקדש ביותר משמות. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור] הסבר אחר: לעולם לא תיפוך [אל תהפוך] את דברי ר' יוחנן וריש לקיש בדין השבת דמים שבמשנתו, ודקא קשיא [ומה שהיה קשה] לך על שיטת ריש לקיש (הסבור כי דין זה שצריך "לעשות דמים" הוא מן התורה) ממתניתין [המשנה] האומרת "אלו דברים שאין להם אונאה... וההקדשות", הרי שאין דין השבת דמים בהקדש מן התורה — הרי זה כהסבור של רב חסדא, שכן אמר רב חסדא: מה שנאמר במשנה שאין להן אונאה — הכוונה היא: שאינן בתורת דין אונאה הרגיל. שבעוד שכרגיל אין השבת דמים באונאה בפחות מששית

("כדי אונאה"), הרי דינם של הקדשות שאפילו בפחות מכדי אונאה — חוזר, כלומר, מחזיר את ההפרש. ובענין השבת דמים להקדש, כאשר נמצא שהתחלל בפחות משווי, אמר עולא: לא אמרו שיש להשיב להקדש את ההפרש, אלא בשמוי (ששמו, העריכו את שווי) בתרי (בשנים). שרק שני אנשים הם שהעריכו, ואחר כך באו שלושה אחרים (כדין) ושמוהו ביותר,

מסורת הש"ס

א. בימ נ,א.
ב. קדושין יא,ב. בימ נ,א.
בכורות כה,ב. גב. ערכין כט,א. תמורה כז,ב. מעילה יד,ב. ילקי"ש תורה תרסה.
גרסות
אקרקעות דחולין בכתי"מ ועוד: אקרקעות.
אין לה ביטול מקח יש בכתי"מ: אין בהן משום ביטול מקח.
היכי איפוך להא בכתי"מ: היכי איפוך לה.
אמר רבי ירמיה לא תיפוך בש"מ: אמר לך ר' ירמיה לא תיפוך.
לא בין דמר ובין דמר בכתי"מ: לא לעולם בין דמר ובין דמר.
אית ליה בכתי"מ: אית להו.
דרי יונה סבר כי אמר שמואל בכתי"מ: והכא בהא קמיפלגי דמר סבר כי אמר שמואל ויש בכתי"מ: ר' יונה סבר כי אמר שמואל.
מתניתין אלו דברים יש בכתי"מ ובש"מ: מתניתין דאלו דברים.
דאמר רב חסדא אין להן אונאה בכתי"מ וכן בש"מ ובב"ח: דאמר רב חסדא מאי אין להן אונאה.
לא אמרו יש בכתי"מ: לא אמרו וברבינו גרשום: לא שנו.

אישים

ר' יונה
מגדולי אמוראי ארץ ישראל. חי בדור השלישי לאמוראים בארץ ישראל, תלמיד מובהק לר' יואל, ומוסר שמועות חכמי ארץ ישראל, ובראשם ר' יוחנן. ר' יונה היה אחד החכמים הבולטים בארץ ישראל בדורו ומפורסם היה הן בגדלותו בתורה והן בצדקתו היתירה. אף כי על פי התלמוד הבבלי נחשב הוא לאחד מ"יתקייפי ארץ ישראל", ואולם היה עניו ביותר ולא הבלית מעולם את גדלותו. סיפורים רבים קיימים על צדקתו ועל מעשי נסים שונים שעשה בתפילתו. אף על פי שבתלמוד הבבלי אין דבריו מצויים הרבה, ואולם בתלמוד הירושלמי רואים שהיה מעמודי התורה בדורו, ואכן רבים מאד דברי הלכה בתחומים שונים, המופיעים בשמו. רוב חכמי הדור הבא בארץ ישראל היו תלמידיו, ומוסרים דברי תורה בשמו. בנו של ר' יונה, ר' מנא, היה מגדולי החכמים בדור שלאחריו.

החיים

שוה מנה

מטבע של מנה מסוף תקופת התלמוד המנה הוא מטבע של מנא דינרים. כדי להעריך את הדבר ששווי מנה יש לזכור כי שכרו היומי של פועל היה בערך ארבעה דינרים. הדבר השווה מנה ערכו איפוא כשכר עבודת חודש של פועל.

אורה ההלכה
הקדש שווה מנה שחיללו על שווה פרוטה קדשים שנפל בהם מום, בין קדשי ברך הבית ובין קדשי מובה — אין פוידים אותם לכתחילה אלא בשוויים. ואם עבר וחללם על פחות משוויים, ואפילו היה ההקדש שווה מאה דינר וחללו על שווה פרוטה — הרי זו פויד (בריעבד. דרבי"ו, כס"מ). ויצא לחולין, ומותר ליהנות בו. כשמואל. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין י"ח).

